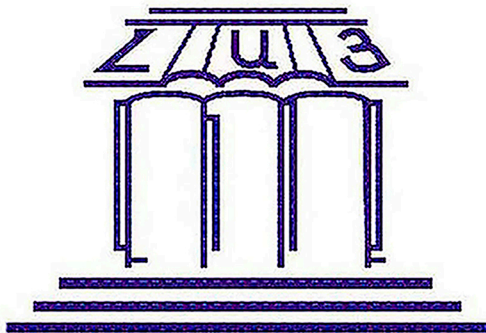

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց
Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Մտեղծագործական համայնքներ
նչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

633.2

12-15

ՅԵ. ՂԱԶԱՐՅԱՆ

ԽՈՏԻ ՀԱՎԱՔԵԼԸ
ԶՈՐԱՑՆԵԼՆ ՈՒ ՊԱՀԵԼԸ

ՊԵՏՀՐԱՏ

1931

ՅԵՐԵՎԱՆ

18 889

13.06.2013

332

2-15

պ

24 SEP 2010

Հ. Ս. Խ. Հ. ՀՈՂԺՈՂԿՈՄԵՏ

ԳՅՈՒՂԱՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏԱՑՈՒԹՅԱՆ ԳՐԱԳԱՐԱՐՆ

№ 28 (119)

ՅԵ. ՂԱԶԱՐՅԱՆ

Խ Ո Տ Ե Հ Ա Վ Ա Ք Ե Լ Ը
ԶՈՐԱՑՆԵԼՆ ՈՒ ՊԱՀԵԼԸ

Պ Ե Տ Հ Ը Ս

1981

Յ Ե Ը Ե Վ Ա Ն

15480 - 57

Պետերատի տպարան

Գրառեպ. № 6200

Պատ. № 1998

Հր. № 1588

Տիր. 5000

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Մեզ մոտ ձմեռվա ընթացքում անասունների հիմնական կերը հանդիսանում է զլխավորապես բնական խոտհարքներից ստացված խոտը, վորը չափազանց անկանոն հավաքելու ու պահելու հետևանքով՝ սննդառուժյան տեսակետից ներկայացնում է շատ քիչ արժեք և դրա հետևանքով յերբեմն ձմեռվա ընթացքում չի բավարարում, և ստիպված ենք լինում անասուններին թողնել չոր դարձածի վրա, ալդ պատճառով նրանցից չենք ստանում այն ոգուտը, ինչ վոր կարելի յեր ստանալ:

Խոտը ժամանակին հնձելուց, լավ չորացնելուց և լավ ել պահելուց սննդանյութերի կուրուտը լինում է քիչ, և արժեքն ել կրկնապատկ-

վում ե, վորի հետեանքով քանակապես քիչ կերից կարող ենք ստանալ շատ մեծ եֆեկտ:

Մեր անասնապահության զարգացումը պահանջում է ունենալ լավ կերի բազա. այդ պրոբլեմը լուծելու համար մեծ նշանակություն ունեն նաև ներկա բրոշյուրում շոշափվող խնդիրները, վորոնք առաջիկա զարնանը տարվելիք գյուղատնտեսական կամպանիայի աշխատանքների ընթացքում պետք է ձեռնարկվեն առաջին հերթին մեր անասնապահական սովխոզների ու կոլխոզների կողմից:

1. ԻՆՁԻՑ Ե ԿԱԽՎԱՍ ԽՈՏԻ ՔԱՆԱԿՆ ՈՒ ՎՈՐԱԿԸ ՅԵՎ ՅԵՐԻ ՊԵՏԲ Ե ՀՆՁԵԼ

Մեր նպատակն է, վորքան կարելի յե մեր բնական և ցանովի խոտհարքներից ստանալ շատ ու վորակով ել բարձր տեսակի խոտ: Այդ նպատակին հասնելու համար մեզ անհրաժեշտ է, վոր իմանանք, թե ամառվա վոր ժամանակին կամ թե չե՝ բույսերի կյանքի զարգացման վոր աստիճանում խոտն ստացվում է շատ և բարձր վորակի, վորպեսզի հենց այդ շրջանում կատարենք խոտհունձը, վորը շատ մեծ նշանակություն ունի մեր անասնապահական տնտեսությունների համար: Շատ հաճախ պատահում է, վոր մենք ուշ քաղելուց ստանում ենք շատ մեծ քանակությամբ խոտ, բայց մեծ մասամբ այդ խոտը լինում է վորակով ցածր, այսինքն այն գրեթե վոր նյութերը (սպիտակուց, ճարպ), վ ընթե կազմում են անասունների սննդի ամենակարեւոր մասերը, լինում են շատ քիչ քանակությամբ, իսկ դրա փոխարեն ավելանում են բույսերի հաստացած մասերը (բջջաթաղանթ և այլն),

վորոնք վորպես սնունդ շատ քիչ արժեք ունենա

Այդպիսով մենք կարող ենք ասել, վոր ինչպան շատ է լինում խոտի մեջ սպիտակուցը, այնքան խոտը լինում է վորակով լավը յեվ հակառակը, վորքան բջջաթաղանթը շատ է լինում խոտի մեջ, այնքան խոտի վորակը լինում է վատ:

Այդ նյութերի պարունակությունը կանաչ խոտի մեջ ամառվա ընթացքում շատ խիստ կերպով փոփոխվում է: Բույսերի մեջ յերիտասարդ ժամանակ կան մեծ քանակությամբ հիմնական սննդարար նյութեր — սպիտակուց, ճարպ և հակառակը՝ վորչ յերիտասարդ ժամանակ բույսերի մեջ գերակշռում են անսննդարար նյութերը, փայտացած մասերը (բջջաթաղանթ): Այստեղից էլ կարող ենք յեզրակացնել, վոր ինչպան շատ քան խոտը, այնքան վորակով կլինի լավը, քանի վոր սննդարար նյութերի գլխավոր մասը գտնվում է բույսերի տերևների և ծաղիների մեջ, վորոնք ամառվա վերջում ալիս չեն լինում այնքան քանակությամբ, վորքան կալին նրանք սկզբում կամ թեկուզ կիսին, այլ դրա փոխարեն ստացվում են շատ մեծ քանակությամբ ցողուններ, վորոնց մեջ գերակշռում են բջջաթաղանթը և այլ վորչ-սննդարար նյութերը:

Բազմաթիվ փորձերից և դիտողություններից հետո պարզվել է, վոր խոտահալի իսկական ժամանակը ծաղկելուց միջանի որ շուտ կամ հենց ծաղկելու շրջանն է: Ահա այդ շրջանում բույսերը հասնում են այն դրություն, վոր տալիս են առատ բերք, և վոր գլխավորն է, բույսերի մեջ բոլոր սննդարար նյութերը բաշխված են լինում հավասար չափով և վորը նպաստում է լավ մարսողության: Այդ ժամանակ քաղված խոտը անասուններն ուտում են լավ ախորժակով, առանց փչացնելու ու առանց մնացորդի (կրճոների), իսկ ուշ քաղած խոտը, վորի ցողունները լինում են շատ կոշտացած կամ փայտացած՝ անասուններն ամբողջը չեն ուտում, այլ կիսից ավելին թողնում են, վորպես կրճոնք:

Խոտի հնձելու ժամանակը վորոշելիս պետք է նկատի ունենալ այն խոտաբույսերը, վորոնք գերակշռում են տվյալ մարգագետնում, իհարկե, յեթե դրանք ցանկալի — լավ խոտաբույսեր են, և արդեն հասունացած ժամանակ ալիս չպետք է սպասել, վորպեսզի մշուսներն ել հասունանան, վորովհետև նրանք շատ շուտ կորոզ են կոշտանալ և վորակն ել իջեցնել: Որինակ, առվույժը (յոնջան) պետք է սկսել քաղել ծաղկելու առաջին շրջանում, այն հաշվով, վոր յերբ ամբողջն արդեն ծաղկած լինի, քաղը վերջացնելիս լինենք:

Խորհուրդ ե տրվում՝ յեթե ունենք յոնջայով
զբաղեցրած շատ մեծ տարածութուններ, քաղն
սկսել այն ժամանակ, յերբ ծաղկել ե նրա ¹/₁₀
մասը (տասից մեկը), իսկ յեթե քիչ ե, այն ժա-
մանակ, յերբ արդեն ծաղկել ե ¹/₅ մասը (հին-
գից մեկը): Յեթե ուշացնենք, տերևները կթափ-
վեն, ցողունները կկոշտանան, մի խոսքով, անըն-
դարար նյութերի մեծ մասը կկորչի: Բացի այդ
չենք կարողանա ստանալ միջանի հունձ, վորով-
հետև ուշ քաղելու հետևանքով ալլևս շատ դժ-
վարությամբ ե նա նորից զարգանում: Կորնզանը,
յեթե ծաղկելու հենց առաջին շրջանում չքա-
ղենք, շատ խիստ կերպով կոշտանում ե, անա-
սուններն ախորժակով չեն ուտում ու մեծ մասն
ել թողնում են:

Տիմոֆեյեվկան (սեզախոսը) ծաղկելուց հե-
տո շատ արագ կերպով փայտանում ե և վատ
ե մարսվում, իսկ յեթե քաղենք մինչև ծաղկելը,
նախ և առաջ՝ կարելի չե ստանալ յերկու քաղ և
յերկրորդ՝ դրանով կաթնատու անասուններին
կերակրելու դեպքում, կաթի քանակը շատա-
նում ե:

Կարսի յերեմուկը—յեթե ցանկանում ենք
ստանալ յերկու բերք, պետք ե առաջին անգամ
քաղել ծաղկելուց մի շաբաթ առաջ, իսկ յեթե
չենք ցանկանում ստանալ յերկու բերք, կարելի

յե քաղել ծաղկելու շրջանում. դրանից ուշ
չպետք ե քաղել, վորովհետև տերևների մի մա-
սը չորանալուց թափվում ե, իսկ մյուս մասն ել
չորացնելու ժամանակ ջարդվում ու փշրվում ե:

Վիկան այն սակավաթիվ բույսերիցն ե,
վորը ծաղկելուց հետո նորից կուտակում ե սը-
նընդարար նյութեր, և յեթե քաղենք պտղակա-
լած ժամանակ, վորակը վատ չի լինի, բաց յեթե
ուշ քաղես, յերկրորդ բերքը չես ստանա, ուստի
լավ կլինի ծաղկելու շրջանում քաղել, վորպեսզի
շատ խոտ ստանանք: Ինչպես սեսալի վերեմ
բերված որինակներից, մեր գլխավոր կերաբույ-
սերի մեծ մասի վորակն իջնում ե, յեթե քաղը
ուշուցնում ենք, յեմ բացի այդ՝ հնարավորու-
թյուն չենք ունենում մի քանի հունձ կատարելու:

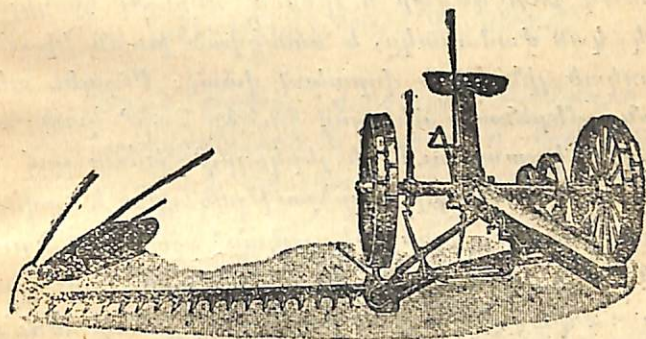
Բացի այն, վոր շուտ քաղելուց ստացվում
ե լավ վորակի խոտ, դրանով մենք կատարում
ենք նաև մի մեծ աշխատանք, վորը հսկայական
նշանակութուն ունի գյուղատնտեսության մեջ:
Ինչպես գիտենք, թե կուտուրական ցանքսերի մեջ
(ցորեն, գարի և ալն) և թե մարգագետիննե-
րում շատ լավ զարգանում են անցանկալի բույ-
սերը (մոլախոտերը), վորոնք շատ մեծ վնաս են
հասցնում՝ հողից վերցնում են աննդարար նյու-
թերի մեծ մասը և խեղդում կուտուրական
բույսերին: Դրանցից ազատվելու ամենահիմա-

կան միջոցը շուտ քաղելն է, վորպեսզի դրանք
չսե, մակալեն և չտարածեն իրենց սերմերը նաև
հետագա տարիների համար: Շուտ քաղելու դեպ-
քում, քանի վոր նրանց մեծ մասը միամյա չէ,
վոչնչանում են, և մենք հաջող կերպով ազատվում
ենք նրանցից, իսկ լեթե խոտհունձն ուշացնում
ենք, նրանք վոչ միայն լավ պտղակալում են ու
տարածում իրենց սերմերը, այլ նրանց ցողուն-
ներն այնքան կոպիտ ու ջրալի յեն լինում, վոր
քաղած խոտը շատ դժվարությամբ է չորանում,
և այդ չորանալու շրջանում բույսերի ամենա-
ոգտակար մասերը (տերևները և ծաղիկները)
թափվում են, խոտն էլ, ինչքան լավ աեսակի
լինի, իջեցնում է իր վորակը:

II. ԻՆՉՈՎ ՅԵՎ ԻՆՉՊԵՍ ԿԱՏԱՐԵԼ ԽՈՏՈՒՆՁԸ

Կանաչ խոտը կարելի չէ քաղել 3 ձևով՝ ձեռ-
քով (գերանդիով), խոտհունձ մեքենայով՝ ձիու ու-
ժի միջոցով և խոտհունձ մեքենայով՝ տրակտորի ու-
ժի միջոցով: Ամեն մի տնտեսութուն պետք է աշ-
խատի ինչքան կարելի չէ արագ կատարել հունձը,
վորպեսզի չեղանակները չփոխվեն դեպի վատը և
չգաղարեցնեն աշխատանքները: Ձեռքով (գերան-
դիով) քաղելն ամենադժվարն է, կատարվում է
դանդաղ և շատ թանկ է նստում. այս ձևով մի

քանվոր որական 10 ժամ աշխատելով, կես հեկ-
տար խոտհարք հազիվ թե կարողանա քաղել:
Ներկայումս, մանավանդ սովխոզներում ու կոլ-
խոզներում, վերջ պետք է տալ գերանդիով քա-
ղելուն և անցնել, չեթե վոչ տրակտորի, դոնե.
ձիու ուժի միջոցով՝ խոտհունձ մեքենաներին:
Ձիու ուժի միջոցով աշխատող խոտհունձ մեքե-
նան կարող է որական 10 ժամ աշխատելով, քա-
ղել 3—4 հեկտար խոտհարք, իսկ տրակտորով աշ-
խատելիս՝ 10—12 հեկտար:

Նկ № 1. Խոտհար մեքենա.

Բացի այն, վոր գերանդիով քաղելիս աշ-
խատանքի արտադրողականությունը շատ ցածր
է, նա ունի նաև այն բացասական կողմը, վոր

բույսերը քաղելիս հավասար բարձրութեան վրա
չեն կտրվում, սեկ տեղ ավելի բարձր ե կտրվում,
մյուս տեղ՝ ցածր, և այդ պատճառով հետագա-
յում հեղց այդ տեղը բույսերը հավասար կեր-
պով չեն աճում հետագա հնձերի համար: Անհա-
վասար կտրելու հետևանքով, յերբ, որինակ՝ մի
տեղում արդեն բույսերի քաղելու ժամանակն է
լինում, մյուս տեղում դեռ նոր են սկսում ա-
ճել, իսկ մի յերրորդ տեղում նույնիսկ հասու-
նացել են ու սերմակալել և այլն: Ահա այդ ժա-
մանակ շատ դժվար է լինում վորոշել քաղելու
իսկ կան ժամանակը, և ստացված խոտն էլ ան-
կասկած լինում է վորակով վատը: Ինչպես տե-
սանք, մեքենայի միջոցով հունձը նախ՝ շատ ա-
րագ է կատարվում, և յերկրորդ՝ խոտը լավ է
հնձվում՝ հավասար բարձրութեան վրա և ավելի
շատ ցածրից, վորը հսկայական նշանակութուն
ունի այն պատճառով, վոր ստանում ենք շատ
խոտ: Չորացնելու տեսակետից էլ մեքենան ձեռն-
տու չէ, քանի վոր մեքենայի միջոցով քաղած
խոտը շատ արագ է չորանում, վորը, ինչպես
վերևում տեսանք, յեղանակների փոփոխութեան
պատճառով մեծ նշանակութուն ունի: Ուշեմն
պարզ է, վոր մեքենայի միջոցով մի կողմից խոտ-
հնձի աշխատանքները թեթևանում են, մյուս կող-
մից՝ բերքն էլ բավական կարող է ավելանալ:

այդ պատճառով պետք է անցնել մեքենայի մի-
ջոցով քաղելուն: Այստեղ ևս պարզ չերևում է
կոլեկտիվ տնտեսութեան առավելութունը, վո-
րովհետև անհատ, ցաք ու ցրիվ տնտեսութուն-
ները հնարավորութուն չունեն իրենց միջոցնե-
րով ձեռք բերել այդպիսին և դժվար թե հնարա-
վոր լինեի լրիվ ոգտագործել, վորովհետև մեքե-
նան լավ արդյունք է տալիս միայն խոշոր տըն-
տեսութուններում, վորտեղ կան տասնյակ և
հարյուրավոր հեկտար խոտհարքներ:

III. ԿԱՆԱՉ ԽՈՏԻ ՉՈՐԱՑՈՒՄԸ

Խոտի վորակը վորոշելու ժամանակ շատ
մեծ ուշադրութուն է դարձվում այն խնդրին,
թե ինչպես է նա չորացրած, վորովհետև անկա-
նոն չորացնելու ժամանակ խոտը կարող է փչա-
նալ և իր արժեքը կորցնել, թեկուզ նա լինի
լավը ու ժամանակին հավաքված:

Խոտի չորացնելու նպատակը և կարևորու-
թյունը նրանումն է, վոր դուրս բերենք (գոլոր-
շխացենք) կանաչ խոտի մեջ յեղած ջրի մեծ
մասը, վորպեսզի խոտը չերկար ժամանակ դեզի
մեջ մնալով, չփթի և չկորցնի սննդարար նյու-
թերը:

Թարմ կանաչ խոտի մեջ ջուրը կազմում է

70—80% (հարյուրից 70—80 մաս). պեսք ե աշխատել, վորպեսզի չորացնելուց հետո նրա մեջ մնա միայն 10—15% (հարյուրից 10—15 մաս), քանի վոր ձմեռվա համար պահելիք խոտի մեջ չեթե դրանից ավելի մնա ջուրը, կարող ե այդ խոտը փչացնել (փթեցնել): Դրանից պակաս ջուր լինելու դեպքումն ել խոտը կարող ե փչանալ, այսինքն շատ չորացրած խոտերը կ'ըցնում են աննդարար նյութերից մի վորոշ մասը: Բացի այն, վոր խոտերը նորմայից ավելի շատ կամ պակաս ջուր պարունակելու դեպքում կարող են կորցնել իրենց աննդարար նյութերից, միևնույն ժամանակ չորացնելիս ել նրանք կորցնում են բավականին քանակութամբ աննդարար նյութեր՝ նայած չորացնելու ձևերին և յեղանակներին: Որինակ՝ չեթե շատ ուժեղ արև ե և, մի որում հնարավոր ե լրիվ կերպով չորացնել, խոտի կորուստը կարող ե շատ չնչին լինել, իսկ չեթե արևը դուրս ե գալիս ժամանակ առ ժամանակ և լրիվ չորացնելը տևում ե մի քանի օր, այդ ժամանակ չոր աննդարար նյութերից խոտը կարող ե կորցնել մինչև 10% ի չափ, իսկ չեթե պայմանները շատ ավելի անբարենպաստ են, պատահում ե, վոր խոտը կորցնում ե աննդարար նյութերի մինչև 40%:

Խոտի չորացնելու վրա ամենավատ ազդե-

ցությունն ունենում են անձրևները. մեծ մասամբ դրանց հետևանքով ե, վոր խոտի մեջ սկսում են զարգանալ մեծ քանակությամբ մանր որգանիղճեր (բակտերիաներ, սնկեր), վորոնք սկսում են փտեցնել խոտը՝ դեռ չհավաքված վիճակում: Պեսք ե ասել, վոր անձրևներից ավելի շատ վնասվում են այն խոտերը, վորոնք քիչ թե շատ արդեն չորացել ելին. ինչ վերաբերում ե նոր քաղած կանաչ խոտերին, նրանք վորոշ չափով ավելի դիմացկուն են, և չերբեմն նույնիսկ մեծ անձրևները դրանց վնաս չեն հասցնում և միայն շատ լերկար ժամանակ տևող անձրևներից կարող են վնասվել:

Լավ, պարզ լեղանակին չորացրած խոտն ստանում ե շատ անուշ համ ու հոտ, և անասունները մեծ ախորժակով են ուտում այդ, իսկ անձրևոտ լեղանակին չորացրած խոտը վոչ միայն չի ունենում այդ անուշ համն ու հոտը, այլև վորոշ դեպքերում վնասակար ե դառնում կենդանիների համար, առաջացնելով ստամոքսային հիվանդություններ:

Արագ կերպով չորացնելու վրա մեծ ազդեցություն ունեն նաև քամիները և ողի մեջ չեղած խոնավության չափը: Վորքան ոգում քիչ ե խոնավությունը և ուժեղ են քամիները, այնքան ավելի շուտ կարող ե չորանալ խոտը, ա-

ռանց մեծ չափով սննդաբար նյութեր կորցնելու: Պատը չորացնել կարելի չե տարբեր ձևերով, բայց բոլոր այդ ձևերը բաժանվում են յերկու հիմնական, խոշոր խմբերի, վորոնց հիմքը որվա յեղանակն է: Յեթե յեղանակը պարզ է և հարմար է, չորացնելու համար կլինեն մի տեսակ ձևեր, իսկ յեթե յեղանակն անձրևային է կամ ամպամած՝ չորացնելու համար կան այլ ձևեր:

1. ԻՆՉՊԵՍ ՉՈՐԱԾՆԵԼ ԽՈՏԸ ՉՈՐ ՅԵՂԱՆԱԿՆԵՐԻՆ

Ինչ ձեվով էլ չորացնելիս լինենք խոտը, պետք է աշխատել ինչքան կարելի չե քիչ շուտ քալ, վորովհետև շուտ շալուց չարդվում, փերվում են ու կորչում բույսերի նուրբ ու ամենասուրկաբար նյութերը, մասերը—սերեվներն ու ծաղիկները:

Պարզ յեղանակներին խոտը չորացնելու մի քանի ձև կա, վորոնց կիրառելը կախված է գանազան պատճառներից. մենք այստեղ կքննենք դրանցից մի քանիսը:

ա. Պատը քաղելուց հետո, յերբ մի քիչ թառամում է, վորում ենք քարակ շերտով մինչև չորանալը: Հաճախ մի քանի անգամ շուտ ենք տալիս, վորպեսզի արագացնենք չորացման պրոցեսը,

ապա հավաքում փորրիկ կիտուկներին, վորից հետո արդեն խոտը պատրաստ է ձմեռվա համար, և կարելի չե տեղափոխել տուն, կազմել դեղեր կամ տեղավորել հատուկ պահեստներում: Յեթե խոտը քաղված է հնձող մեքենայով, այդ դեպքում կարիք չկա խոտը փռելու ավելի քարակ շերտի, այլ բավական է մի յերկու անգամ շուտ տալ և ապա հավաքել ու կիտուկներ կազմել: Այս յեղանակով չորացնելն ամենահեշտ, եժան և տարածվածն է, բայց սրա վատ կողմն այն է, վոր չորացնելը բավականին յերկար ժամանակ է խլում, և այս ձևով խոտի չորացնելը մեծ մասամբ պետք է կատարել այնպիսի տեղերում, վորտեղ կլիման չորային է կամ թե չե՝ վորտեղ տարվա այդ շրջանում անձրևներ շատ քիչ են դալիս:

բ. Յեթե խոտը քաղված է գերանդիով, թողնում ենք մի քիչ թառամելու և ապա փռում քարակ շերտով (յեթե խոտը քաղված է մեքենայով, կարիք չկա փռելու): Որվա մեջ մի քանի անգամ շուտ ենք տալիս և յերեկոյան, մինչև ցողի առաջանալը, հավաքում ենք փոքրիկ ժամանակավոր կիտուկներին, թողնելով այդպես մինչև հետևյալ առավոտը, վորովհետև ցողը կամ զիշերվա ընթացքում յեկամ փոքրիկ անձրևներն ավելի քիչ զնաս կտան խոտին ժամանակավոր կիտուկներում, քան թե՝ յեթե թողնելու կտուով փռված վիճա-

կում: Հետևյալ որը նորից փռում ենք և յերեկոյան նույն ձևով հալածում: Յեթե խոտը չի չորացել այդ ժամանակամիջոցում, այդ նույն ձևով շարունակում ենք մի քանի օր, բայց հետզհետե ավելի մեծ կիտուկներ ենք կազմում: Այսպես 3-4 օրվա ընթացքում չորացնում ենք խոտը: Սուր շուռ տալիս և հալածելիս պետք է զգույշ լինել, վորովհետև կարող են տերևների և ծաղիկների մեծ մասը կտրատվել և թափվել գետնի վրա:

Այս յեղանակով չորացնելը ձեռնտու է միայն այն ժամանակ, յերբ խոտհնձի շրջանում ժամանակ առ ժամանակ փոքրիկ անձրևներ են գալիս, իսկ ընդհանրապես սա այնքան էլ լավ ձև չէ, վորովհետև պահանջում է չափազանց շատ բանավորական ձեռքեր շուռ տալու և կիտուկների հալածելու համար:

գ. Սուր քաղելուց հետո փռում ենք, և յերբ մի քիչ արդեն չորանում է, հալածում, կազմում ենք փոքրիկ կիտուկներ ու թողնում, վոր մնա այդպես: Յերկու-չերեք օրից հետո միջանի փոքրիկ կիտուկները միացնում ենք իրար հետ և դարձնում մեծ կիտուկներ, վորից հետո նորից թողնում ենք մի քանի օր: Յեթե ամբողջ ժամանակամիջոցում յեղանակները լավ եյին, այդ բոլորից հետո խոտը լրիվ չորացած պետք է լինի, և կարելի է տանել իսկ յեթե մի քիչ անձրևներ են

լեկել, պետք է տուն տանելու ժամանակ (յեթե արև կա) մի քանի ժամով բաց անել կիտուկները, ապա տանել դիզելու:

Այդպիսի ձևով խոտ չորացնելը շատ լավ է, քանի վոր նման յեղանակով շատ քիչ տերևներ և մատղաշ ցողուններ կարող են ջարդվել ու կորչել և մյուս կողմից՝ շատ քիչ տերևներն են չափից դուրս չորանում, վորը նույնպես խոշոր նշանակուիթյուն ունի խոտի վորակի համար: Այս ձևով չորացնելն այնքան էլ շատ բանավորական ձեռքեր չի պահանջում, ստացված խոտը լինում է շատ լավ վորակի, և անասուններն ուտում են ակորժակով ու ամբողջովին:

2. ԻՆՉՊԵՍ ԶՈՐԱՅՆԵԼ ԽՈՏԸ ԱՆՉՐԵՎՈՏ ՅԵՂԱՆԱԿՆԵՐԻՆ

Սուր լավ չորացնելու ամենամեծ թշնամին անձրևներն են, մանավանդ յեթե յերկար են և եվում: Այդպիսի ժամանակ աշխատանքները դժվարանում են և անկասկած բերքի զգալի մասը կորչում է: Սոսնավության հետևանքով, ինչպես իմացանք, առաջանում են բակտերիաներ և մոկեր, վորոնք սկսում են փտեցնել խոտը: Վորպեսզի այդ ժամանակ փտեցումից ազատենք խոտը, սկսում ենք ավելի շուտ-շուտ շուռ տալ խոտը, վոր

ըից կրկին ունենում ենք շատ կորուստներ, այս պինքն՝ շարդվում են, փշրվում բույսերի տերևներն ու ծաղիկները: Ահա այսպիսի անձրևոտ չեղանակների ժամանակ խոտը չորացնելու համար կան մի շարք ձևեր, վորոնց նպատակն է ինչքան կարելի չե քիչ կորուստով յերկար ժամանակվա ընթացքում չորացնել խոտը: Այդպիսիներից մի քանիսի մասին, վորոնք կարող են կիրառվել մեր պայմաններում, կխոսենք ներքևում:

ա. Այս ձևն ամենապարզն է և հեշտը: Յեթե քաղելուց մի քիչ հետո սկսվում են անձրևները, պետք է ամիշապես հավաքել քաղած ամբողջ խոտը փոքրիկ խուրձերի, այնպես, վոր քիչ թե շատ չորացած մասերը դասավորվեն դեպի ներս, իսկ ավելի թաց — թարմ մասերը՝ դեպի դուրս, վորովհետև ինչպես վերն իմացանք, անձրևներն ավելի շատ փնասում են չորացած խոտերին, իսկ թարմ խոտերին՝ համեմատաբար ավելի քիչ: Խուրձերը պետք է ունենան կոնի ձև (այսինքն՝ հիմքերը պետք է լինեն լայն, իսկ վերի մասերը պետք է վերջանան սուր ծալրերով), վորպեսզի անձրևի կաթիլներն ընկնելիս չմնան խոտի վրա, այլ ինչպես տանիքներից՝ սողան դեպի ցած (նկ. № 2):

Այսպես թողնելով, նրանց մեջ շատ հեշտությամբ մտնում է ողը և քամու միջոցով կամացկամաց սկսում է չորանալ ամբողջ խոտը:

Յերբ յեղանակները պարզվում են, խուրձերը

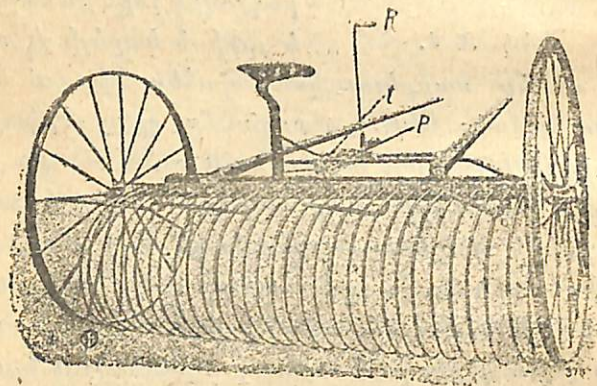

Նկ. № 2.

պետք է պառկեցնել և նրանց հիմքերն ուղղել դեպի արեգակը: Սա կընպաստի արագ կերպով չորացնելուն: Դրանից հետո խոտն արդեն ամբողջովին չորացած պետք է լինի և կարելի չե տանել դեզեր սարքելու կամ պահեստներում պահելու համար: Յեթե չորացումը շատ յերկար է տևում (10-20 օր), հարկավոր է գոնե 5 օրը մեկ անգամ խուրձերի տեղը փոխել, վորպեսզի չփափ խուրձերի հիմքերի մասը՝ ամբողջ ժամանակ խոնավ գետնին մնալու պատճառով: Բացի այդ, խուրձերի տեղը փոխելն այն նշանակություն ունի, վոր յեթե յերկար ժամանակ միևնույն տեղում ենք թողնում, խոտը տանելուց հետո խուրձերի տեղերում բուսականութունը լավ չի աճում հետագա հունձերի համար: Այս ձևով չորացնելն անձրևոտ յեղանակներին շատ ձեռնաու յե մանավանդ կարմիր յերեքսուկի, առվույտի և ուրիշ ընդեղեն բոյսերի խոտերի համար, վորովհետև այս դեպքում խոտերն իրենց անդաբար նյութերից կորուստ են ունենում ամենաչնչին չափերով, և համարյա թե բոլորովին չեն փշրվում ու թափվում

բույսերի նուրբ մասերը հողի մեջ: Սրա բացասական կողմն ահա է, վոր պահանջում է շատ աշխատող ձեռքեր:

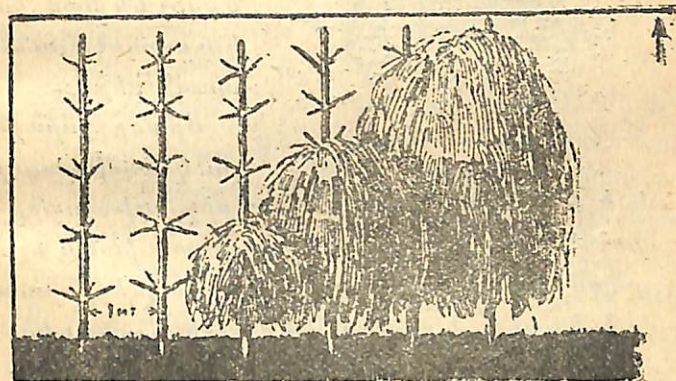
բ. Սոտի չորացումը զանազան փայտյա՝ հողի մեջ ամրացող հենարանների վրա (կոլերի, խաչածն սյուշների, բուրգերի և փայտյա ցանկապատերի վրա): Նկարների վրա պարզ յերևում են բոլոր յեղանակների խյուլթյուշներ: (տես. նկ. նկ. 4,

Նկ. № 3.

5 և 6): Այս ձեերով չորացնելու նպատակն է ահապիս անել, վորպեսզի չորացումը կատարվի զանգաղ, առանց կորստի: Գաղելուց հետո հավաքում են փոցխերով, ավելի լավ կլինի հավաքել մեծ փոցխերով, վորոնք աշխատում են ձիու ուժի միջոցով, վորպեսզի արագ կատարվի այդ աշխատանքը (տես. նկ. 3). ապա կազմում են փոքրիկ

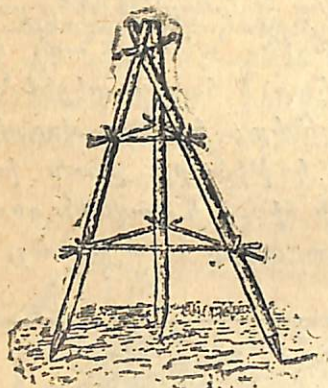
խորոմներ և դասավորում այդ հենարանների վրա ահա հաշվով, վոր նրանց հիմքերը գետնից բարձր լինեն, իսկ այդ «դեղերին» պետք է տալ կանի ձև, հետո պատերը պետք է հավասարեցնել՝ ուռուցքներ և փոսեր չլինելու համար, վորպեսզի տեղացող անձրևների կաթիլները չմնան խոտի վրա, այլ սողան դեպի հիմքը և թափվեն դեպի: Այդ հենարանների վրա պետք է աշխատել, վոր

Նկ. № 4. Կոլեր.

խոտը չդասավորենք շատ մեծ շերտերով Ընդհանրապես պետք է հենարանների վրա լինի խոտը դասավորված մինչև 70-80 սմ. (մեկ արշինի չափ). յեթե խոտը շատ թաց է և նրա ցողուններն ել շատ ջրալի լեն, լավ կլինի դրանից բարակ շեր-

տով դասավորել: Այդպես սարքված խոտերը վոչ

Նկ. № 5. Բուրգ.

ված ձևերն են, վորոնք շատ քիչ աշխատանք են պահանջում, և այդ ձևով չորացրած խոտն էլ վորակով հետ չի մնում պարզ լեղանակներին ստացված խոտից, և անասունները մեծ ախորժակով են ուտում: Սովխողներն ու կոխողները պետք է պատրաստեն այդպիսի հարմարություններ՝ անձրևների ժամանակ խոտերը հավաքելու ու առանց վնասի չորացնելու համար:

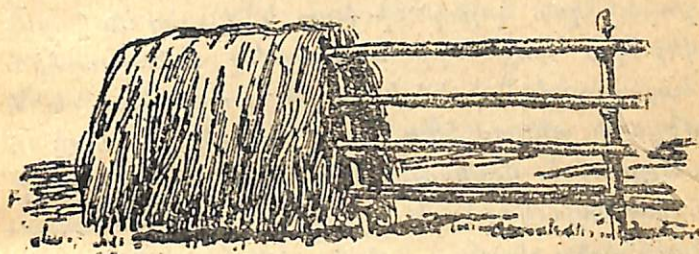
IV. ԻՆՉՊԵՍ ՊԱՆԵԼ ԶՈՐԱՑՐԱԾ ԽՈՏԵ

Շատ մեծ ուշադրություն պետք է դարձ-

մի ձևի շուրջ տալու կամ տեղափոխելու կարիք չունեն, բացի նրանցից, վորոնք կանոնավոր կերպով չեն լեղել դասավորված, քամու կամ ուրիշ պայմաններից ծովել են կամ խորդուրդություններ առաջ բերել:

Սրանք չորացնելու կատարելագործ-

նել խոտի պահելու վրա, այլապես նա կորցնում է իր ամբողջ արժեքը, ինչքան էլ նա ժամանա-

Նկ. № 6. Փայտյա ցանկապատ.

կին հաճաքված լինի և լավ չորացրած: Իրա համար անհրաժեշտ է, վոր չորացնելուց հետո վորքան կարելի չե շուտ տեղափոխել կամ դիզել խոտը, ապա թե վոչ՝ կարող են անձրևներ գալ և խանգարել աշխատանքներին, միևնույն ժամանակ շատ մեծ վնաս հասցնելով խոտին: Իհնչպես ենք իմանում՝ խոտն արդեն չորացել է, թե՞ վոչ, Վերցնում ենք մի փունջ խոտ և լեթե շոշափելիս խշխշոց է հանում և միքիչ հուպ տալուց կոտրվում և կամ ձեղքվում, այդպիսի խոտն ուրեմն արդեն չորացել է և կարելի չե տանել պահելու:

Առհասարակ մեզ մոտ՝ Հայաստանում խոտը պահվում է ձմեռը դյուղում, դեպի ուր փոխադրվում է սալերով: Սալերի վրա բարձելիս

պետք է կանոնավոր բարձել, վորպեսզի ճանապարհին խոտի վորոշ մասը չթափվի և բայի ալդ զգուշ պետք է դարսել, վորովհետև լեթե առավել լի կամ կտրնգանի խոտ է, կարող են շարվել նրա տերևները և թափվել ճանապարհին: Դաշտից անդամովսելիս, լեթե խոտը շատ է և միջանի անգամ հետ պետք է գալ, չպետք է սալը միշտ միևնույն ճանապարհով քշել, վորովհետև նախ՝ կարող է աչդտեղ չեղած բուսականությունը փչանալ, յերկրորդն ել՝ փոսեր են գոյանում սալերի անցած տեղերում, լճանում են, և սկսում է զարգանալ թթու թունավոր բուսականություն, վորը կենդանիները չեն ուտում, և դրանք սկսում են վորպես մոլախոտեր՝ վնաս տալ նաև մյուս անդերի լավ բուսականությանը: Դեզերի մեջ դասավորված խոտը, լեթե նույնիսկ շատ քիչ խոնավություն ունի, կարող է փչանալ. դրա համար անհրաժեշտ է դասավորելիս մի լավ ստուգել, և լեթե խոտը դեռ վորոշ չափով թաց է, սպասել մինչև այն ժամանակ, լերը կկարողանանք բոլորովին չորացնել. միայն դրանից հետո կարելի չե ղիզել:

Արևը մալը մտնելուց հետո չերբեք չի կարելի բաց ողի տակ դեզեր սարքել, վորովհետև այդ ժամանակ արդեն առաջ է գալիս ցողը (խոնավություն), վորի մեջ լավագույն կերպով զարգանում են բակտերիաներն ու սունկերը, վոր

րոնք հետագայում սկսում են քայքայել խոտը: Բաց ողում դեզերը սարքելիս շատ լավ պետք է դասավորել, ապա լեթ վոչ՝ կարող են ջրի կաթիլները ներս մտնել և վնասել: Դեզերը սարքելիս պետք է ընտրել այնպիսի տեղ, վորտեղ հողը քիչ խոնավություն է պարունակում (ավելի չոր տեղը), քանի վոր խոնավ տեղ դասավորելուց հետո խոտն սկսում է հողից խոնավությունը ծծել, և կարող է սկսվել խոտի փտումը: Ինչպիսի տեղ ել դեզը սարքելիս լինենք՝ պետք է նրա տակ լցնել վորոշ քանակությամբ չոր նյութեր (հին խոտ կամ դարման, տախտակի կտորներ, չորացած ծառերի ճյուղեր և այլն), կամ նրանց տակը պատրաստել հատուկ տախտակյա հատակներ:

Դեզի արտաքին մասում պետք է դասավորել ամենավատ վորակի խոտը, քանի վոր միշտ ել արտաքին մասում լեղած խոտը փչանում է ու սկանում՝ ձմեռը—ձյունից և գարնանը—անձրևներից. այդ խոտը (դրսի մասինը) անասուններին չի կարելի տալ, վորովհետև դրանից կարող են հիվանդանալ:

Դեզերը պետք է սարքել կլոր, յեռանկյունի բուրգի նման կամ յերկարավուն, նայած տնտեսության մեջ լեղած խոտի քանակության. լեթե քիչ է, պետք է սարքել յեռանկյունի բուրգերով,

իսկ յեթե շատ ե՛լ յերկարավուն: Սովխողներն ու կոլխոգները պետք ե սարքեն մեծ յերկարավուն դեզեր, վորովհետեւ նա ավելի ձեռնաու լե, քանի վոր մեծ դեզերի արտաքին մասը համեմատաբար ավելի փոքր ե, քան թե փոքր դեզերինը, և այդ պատճառով մեծ դեզերից ավելի քիչ խոտ ե փշանում անձրևներից և ձյունից: քան փոքրերից: Իսկ յեթե խոտը հավաքված ե անտառներից կամ լեռնալին մարգագետիններից, յերբեք չպետք ե մեծ դեզեր սարքել, վորովհետեւ այդ պիսի խոտը կազմված ե լինում կարճ բոլ ունեցող բույսերից, և այդպիսի խոտերից կազմված մեծ դեզերը կարող են շատ հեշտությամբ քանդվել:

Խոտի դեզերը պետք ե դասավորել իրարից հեռու, վորպեսզի դեզերից մեկը հրդեհվելու (այրվելու) դեպքում՝ մյուսներն ևս չայրվեն: Դեզերը մեկը մյուսից 3—4 մետր հեռավորության վրա պետք ե դնվեն այն դեպքում, յերբ խոտը գտնվում ե գլուղում և մոտավորապես մեկը մյուսից 10 մետր հեռու պետք ե լինեն այն ժամանակ, յերբ խոտը գտնվում ե գլուղից դուրս (կալերում կամ ուրիշ տեղ):

Եեզ մոտ շատ տեղերում խոտը պահվում ե տների տանիքների վրա. պետք ե ասել, վոր այդպես պահելը լավ չե, վորովհետեւ նախ՝ շատ

վտանգավոր ե այրվելու տեսակետից և յերկրորդն ել՝ խոտն սկսում ե շատ չորանալ, վորից փտվում ե, և առաջանում խոտի փոշի, դա թափվում ե սենյակը կամ գոմը, և շատ վատ ե ազդում թե մարդկանց և թե անասունների առողջության վրա, առաջացնելով վորոշ հիվանդութիւններ:

Շատ տեղերում, վորտեղ ողը խոնավ ե, ձմեռը խոտը պետք ե պահել հատուկ ծածկերի տակ (սարախներում), մանավանդ անտեղ, վորտեղ խոտը քիչ ե և թանգ, անհրաժեշտ ե ծածկոցներ, վորպեսզի ստացված քիչ քանակությամբ խոտից վոշինչ չկորչի: Խոտի ծածկոցները կարելի յե կառուցել միջանի տեսակ. նայած տնտեսության մեծության՝ դրանք կարող են լինել անպիսիներ, վորոնք ունեն միայն տանիք, իսկ մնացած կողմերը բաց են, և կարող են լինել անպիսի ծածկոցներ, վորոնք ունեն վոշ սիայն տանիք, այլի կողքի պատեր և ավել:

Խոտի պահելը հատուկ շինութիւններում շատ հարմար ե, վորովհետեւ այդ պայմաններում խոտն ավելի լավ ե պահվում և ան խոտը, վորը լավ չի չորացել, կարող ենք բերել և ալդտեղ չորացնել. բացի այդ հարկավոր չեն վորակիլ մարդիկ, վոր սարքեն (ինչպես առհասարակ հարկավոր են լինում դեզեր սարքող վորակիլ բան-

վորներ), այլ այդ աշխատանքները կարող են կատարել բոլորը՝ նաև կանայք և փոքրերը:

Բացի վերահիշյալ յեղանակներից խոտը կարելի չէ պահել մամլած (պրեսով խտացրած) վիճակում: Ընդհանրապես պետք է մամլել խոտն այն ժամանակ, յերբ խոտի շատ լինելու հետեւանքով տեղ չի լինում բոլորը դասավորելու, կամ թե՛ յեթե ցանկանում եմք յերկար ժամանակ պահել՝ հետու տեղեր փոխադրելու համար: Խոտը շատ յերկար ժամանակ չպետք է պահել. փորքան հին ե խոտը, այնքան նա իր մեջ պարունակում ե քիչ աննդարար նյութեր: Այդ պատճառով այն խոտը, վորը մեկ տարուց ավելի չէ պահվում, անցանկալի չէ, յերբեմն ել ֆուսակար: Հին խոտն իր մեջ պարունակում ե մեծ քանակությամբ խոտի փոշի, վորն, ինչպես իմացանք, ֆուսակար ե:

V. ԻՆՁՊԵՍ ՎՈՐՈՇԵԼ ԽՈՏԻ ՎՈՐԱԿԸ

Խոտի վորակը վորոշելու համար ամենա մեծ ուշադրությունը պետք ե դարձնել նրա գույնին, հոտին և թե ինչպիսի բույսերից ե կազմված այդ խոտը:

Լավ սեզախոտերից կազմված խոտը պետք ե ունենա կանաչ գույն, յեթե նա հավաքված ե լավ յեղանակին. ընդեղեններից՝ առվույտի գույնը

պետք ե լինի մուգ կանաչ, իսկ յերեքնուկինը՝ գորշ կանաչ: Ինչ վերաբերվում ե թթու մարդագետիկներից ստացված խոտին, նրա գույնը միշտ լինում ե պսպղուն կանաչ: Յեթե սեզերի խոտը դեղին գույնի չէ կամ մուգ դեղնավուն, դա ցույց ե տալիս, վոր խոտը յերկար ե չորացվել, այն ել անձրևոտ յեղանակին: Նույնպիսի պատճառներիցն ե ուրեմն ընդեղենների բույսերից խոտը, յեթե նա ունի մուգ-գորշ գույն, մանավանդ յեթե նա շատ շուտ ե ջարդվում: Լավ հավաքված խոտը պետք ե ունենա անուշ ու դուրեկան հոտ: Թթու հոտ ունենում ե ճահճացած տեղերից հավաքված խոտը կամ թե փչացած խոտն ունենում ե բորբոսի հոտ:

Բացի այդ հատկություններից խոտի վորակի վորոշման ժամանակ ուշադրություն պետք ե դարձնել նախ՝ այդ բույսերի հասակի, նրանց վրա յեղած տերևների և ծաղիկների քանակությանը (մանավանդ ընդեղեն բույսերին) և վերջապես՝ թե վորքան փոշի չէ պարունակում իր մեջ: Յեթե խոտի մեջ կան բավական քանակությամբ տերևներ ու ծաղիկներ, դա ցույց ե տալիս, վոր խոտը ժամանակին ե հավաքված՝ առանց շատ շուտ ու մուռ տալու: Ուրեմն ինչքան խոտի մեջ շատ կան տերևներ ու ծաղիկներ, այնքան այդ խոտը վորակով ավելի լավ ե, և հակառակը՝ ինչքան քիչ են տերևներն ու ծաղիկները և շատ խոտի փոշին, վատ ե ավելի խոտի վորակը:

Յ Ը Ն Կ

Եջ

Ներածութիւն	3
1. Ինչի՞ց է կախված խոտի քանակն ու վո- րակը և լերը պետք է հնձել	5
2. Ինչո՞վ և ի՞նչպէս կատարել խոտհունձը	10
3. Կանաչ խոտի չորացումը	13
Ի՞նչպէս չորացնել խոտը չոր լեղանակ- ներին	16
Ի՞նչպէս չորացնել խոտը անձրեոտ լեղա- նակներին	19
4. Ի՞նչպէս պահել չորացրած խոտը	24
5. Ի՞նչպէս վերջել խոտի վորակը	30

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0291818

Յ Ա Ն Կ

62

Ներածութիւն	3
1. Ինչի՞ց ե կախված խոտի քանակն ու վո- րակը և լերը պետք ե հսկել	5
2. Ինչո՞վ և ի՞նչպես կատարել խոտհունձը	10
3. Կանաչ խոտի չորացումը	13
Ի՞նչպես չորացնել խոտը չոր լեզանակ- ներին	16
Ի՞նչպես չորացնել խոտը անձրևոտ լեզա- նակներին	19
4. Ի՞նչպես պահել չորացրած խոտը	24
5. Ի՞նչպես վերսշնել խոտի վորակը	30

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0291818

18889

ԳԻՆԵԼ 5 ԿՈՊ. (1 ռ.)

Ե. ԿԱՅԱՐՅԱՆ

СБОР СЕНА, ВЫСУШКА
И СОХРАНЕНИЕ ЕГО

Госиздат ССР Армении
Эривань 1931